

ARCHITEKTURA

CZASOPISMO TECHNICZNE
TECHNICAL TRANSACTIONS

ARCHITECTURE

WYDAWNICTWO

POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

2-A/2010

ZESZYT 5

ROK 107

ISSUE 5

YEAR 107

RENATA JAROSZEWSKA-BRUDNICKA*

PRZEMIANY PRZESTRZENI PUBLICZNEJ MIASTA NA PRZYKŁADZIE TORUNIA

CHANGES IN THE PUBLIC SPACE OF A CITY ON THE BASIS OF TORUŃ

Streszczenie

Przedmiotem niniejszego artykułu jest publiczna przestrzeń Torunia w kontekście organizacji przestrzeni miejskiej obejmującej centrum i układające się wokół niego strefy: przekształceń (dawne przedmieścia), nowych osiedli mieszkaniowych oraz peryferyjną. Analiza wykazała, że najważniejsza przestrzeń publiczna kształtująca tożsamość miasta jest uwarunkowana historycznym rozwojem miasta.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, organizacja przestrzeni miasta, strefy przekształceń, tożsamość miasta

Abstract

The subject of this paper is the public space of Toruń in the context of the urban space covering the centre and zones situated near it: transformation zones (old outskirts), new housing estates, and outskirts. This analysis has shown that the most important public space which creates the identity of the city depends on its historical development.

Keywords: public space, organisation of city space, transformation zones, the identity of the city

* Dr Renata Jaroszevska-Brudnicka, Instytut Geografii, Instytut Geografii, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika.

1. Wstęp

Konsekwencją interdyscyplinarnego dyskursu na temat przestrzeni publicznej jest różnorodność jej interpretacji. Z perspektywy geograficznej przestrzeń miejska stanowi sumę przestrzeni cząstkowych różniących się między sobą, a jednak ze względu na ścisłe wzajemne relacje i związki tworzące określoną całość. Można ją rozpatrywać w trzech podstawowych wymiarach: morfologicznym, demograficzno-społecznym i funkcjonalnym. Stanowią one komponenty struktury miasta i pozostają względem siebie w określonych związkach przyczynowo-skutkowych (por. [5]). W tym kontekście przestrzeń publiczną – jako jeden z rodzajów przestrzeni miejskiej – również można ujmować w trojaki sposób. W ujęciu morfologicznym tworzą ją miejsca określone przestrzennie, takie jak place i ulice, w ujęciu społecznym jest to obszar kulturowy nasycony wieloma wartościami, natomiast w ujęciu funkcjonalnym są to miejsca: spotkań, zgromadzeń, rekreacji, swobodnej ekspresji poglądów.

Innymi słowy przestrzeń publiczna oznacza obszar wspólny i ogólnodostępny, występujący w postaci konfiguracji ulic, placów, parków, stadionów, terenów rekreacyjnych, którego granice rozciągają się poza mieszkanie i dom. Przestrzeń ta stanowi miejsce kontaktu przedstawicieli różnych grup społecznych, co może implikować rozmaite sprzeczności i konflikty. Nade wszystko jest to ważna przestrzeń z punktu widzenia tożsamości miasta, a zarazem tożsamości mieszkańców z miejscem.

2. Założenia badawcze

Przedmiotem niniejszego artykułu jest publiczna przestrzeń Torunia, celem zaś identyfikacja tej kategorii przestrzeni w strukturze miasta wraz z jej przemianami, które są dowodem nieprzerwanego procesu rozwoju miasta. Przeprowadzono analizę wybranych obszarów wskazanych w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego dla miasta Torunia zgodnie z definicją zawartą w ustawie z dnia 27 marca 2007 r.¹ Wskazane w Studium obszary przestrzeni publicznej zaliczono do trzech kategorii: obszary o szczególnym znaczeniu dla tożsamości miasta i jego mieszkańców², tereny ogólnodostępne i publiczne o dużym znaczeniu w strukturze funkcjonalno-przestrzennej miasta³ oraz obiekty użyteczności publicznej⁴. Analizę przeprowadzono w odniesieniu do organizacji przestrzeni miejskiej, w której według Sagan [6] wyróżnić można cztery strefy:

- centralną czyli średniowieczne jądro miasta,
- przekształceń obejmujące w dużej mierze obszary dawnych przedmieść,
- nowych osiedli mieszkaniowych,
- oraz peryferyjną o wielofunkcyjnym charakterze: przemysłowo-składowym, rekreacyjnym, rolniczym oraz mieszkaniowym

3. Organizacja przestrzeni miejskiej a obszary przestrzeni publicznej

Zaproponowana powyżej klasyfikacja obszarów przestrzeni publicznej Torunia ma charakter wartościujący i hierarchiczny. Największe znaczenie dla Torunia mają obszary wskazane w ramach pierwszej kategorii. Nazwano je identyfikatorami i wizytówką miasta. Są to z jednej strony miejsca i obiekty o znaczeniu historycznym, z drugiej zaś miejsca wypoczynku i rekreacji o dużych walorach przyrodniczych. Koncentrują się przede wszystkim w centrum (miejsca historyczne) oraz na obszarach z nim sąsiadujących (wypoczynek i rekreacja). Ponadto znajdują się one w granicach kilku jednostek ustaleń Studium⁵, takich jak: Stare Miasto, Bydgoskie Przedmieście, Chełmińskie Przedmieście, Barbarka i Podgórz, co podnosi rangę tych miejsc ze względu na prestiżową lokalizację.

Spośród wszystkich wskazanych obszarów (przestrzeni publicznej ważnych z punktu widzenia lokalnej społeczności) szczególny charakter ma Zespół Starego i Nowego Miasta. Jest to niezwykle dynamicznie zmieniająca się przestrzeń o znaczeniu ponadlokalnym, przede wszystkim ze względu na uwarun-

kowania historyczne oraz funkcjonalne. Przemiany funkcjonalne tego miejsca mają wieloraki charakter i polegają na uzupełnianiu tradycyjnych funkcji (handlowa, administracyjna, religijna) funkcjami wymagającymi obszaru centralnego (finansowa, zarządcza, reprezentacyjna, turystyczna) (por. [3]). Należy jednak zauważyć, że obszar ten, choć stanowi jeden z archetypów przestrzennych organizujących i porządkujących przestrzeń pod względem strukturalnym, funkcjonalnym oraz symbolicznym, wskutek przebudowy i rozbudowy miasta, w wyniku powstawania nowych miejsc i obszarów przejmujących funkcje dotychczas przypisane centrum, może ulegać rozdzieleniu, przesunięciu, a nawet rozmyciu (por. [2]). To zjawisko w kontekście centrum jako przestrzeni publicznej jest niekorzystne.

Warto również podkreślić duże znaczenie „zielonych” przestrzeni publicznych: Barbarki i Parku Miejskiego. Park Miejski wraz z terenami zieleni przywodnej i łęgowej wokół Martwej Wisły, z urządzonymi alejami, okazałym drzewostanem oraz obiektami małej architektury stanowi miejsce odpoczynku i spacerów codziennych i weekendowych nie tylko dla mieszkańców Bydgoskiego Przedmieścia. Natomiast osada leśna Barbarka z charakterystyczną zabudową o walorach historyczno-kulturowych i urządzonymi miejscami odpoczynku położona na Śródleśnej polanie stanowi miejsce spotkań coraz częściej odwiedzane przez mieszkańców nawet najodleglejszych części miasta. Obszary te doczekały się dokumentacji w postaci miejscowych planów zagospodarowania, co w oczywisty sposób wzmacnia ich pozycję w strukturze funkcjonalno-przestrzennej Torunia.

Ważne z punktu widzenia społeczności lokalnej obszary przestrzeni publicznych zaliczone do drugiej kategorii rozmieszczone są w przestrzeni całego miasta. Są to stałe elementy krajobrazu miejskiego, a ich przeobrażenia mają głównie charakter jakościowy. Rozwój i przemiany funkcjonalno-przestrzenne miasta sprzyjają kreowaniu nowych tego typu obszarów. Zjawisko to jest bardzo wyraźne w strefie „przekształceń”, która w Toruniu ma specyficzny charakter. Po pierwsze zasadniczą jej część tworzą dawne przedmieścia miasta. Po drugie dotychczasowe zainwestowanie obszaru świadczy o jego wielofunkcyjności, co z kolei sprzyja przekształceniom funkcjonalnym poprzez sukcesję funkcji. Strefa ta charakteryzuje się korzystnymi warunkami dla rozwoju przestrzeni rezydencjalnych (nowe osiedla, rewitalizacja poprzez zastępowanie starej zabudowy nową, uzupełnianie budownictwa mieszkaniowego tzw. plombami). Przestrzeń mieszkaniową uzupełniają nowe obszary przestrzeni publicznej w postaci skwerów, placów zabaw, nowych ulic i alejek sprzyjających integracji mieszkańców oraz podnoszących jakość życia. Przykładem inwestycji mieszkaniowej w miejscu lokalizacji dawnych koszar wojskowych jest Osiedle Sztuk Pięknych⁶. Lokalizacja prestiżowego osiedla – w założeniach firmy budowlanej – w granicach nie mniej prestiżowej części miasta jest przykładem skutecznych zabiegów o pozyskanie przestrzeni i wzorem działań prowadzących do „odrodzenia miejsca” poprzez nadanie jej nowej jakości. Co ciekawe współtwórcami przestrzeni otwartej będzie społeczność akademicka Wydziału Sztuk Pięknych UMK, dzięki porozumieniu zawartemu pomiędzy inwestorem a uczelnią. „Mając na uwadze szczególną rolę, jaka przypada młodym pokoleniom w kształtowaniu wizerunku otaczającego nas świata, główny nacisk zostanie położony na sprawowanie przez Wydział Sztuk Pięknych UMK w Toruniu nadzoru mentorskiego nad artystyczną wizją budowanego Osiedla Mieszkaniowego. Trwałym pomnikiem współpracy będzie – Osiedle Sztuk Pięknych”.

Według ustaleń Studium trzecią kategorię przestrzeni publicznych obejmują obiekty użyteczności publicznej znajdujące się w różnych częściach miasta, bowiem ich lokalizacja jest uwarunkowana przede wszystkim strukturą funkcjonalną miasta. Warto w tym miejscu jednak wspomnieć o obiektach, które kształtują nową jakość oferty kulturalnej i rozrywkowej bazującej na już wypracowanych modelach (Cinema City) oraz kreowaniu zupełnie nowych przedsięwzięć, takich jak Centrum Sztuki Współczesnej i planowane centrum kulturalno-muzyczne z funkcją kongresową⁷. Obiekt ma przypominać skalne rumowisko, ma powstać na toruńskich Jordankach, w bezpośrednim sąsiedztwie Zespołu Staromiejskiego. Wybór koncepcji hiszpańskich architektów z biura Menia Arquitectos, na którego czele stoi Fernando Martin Menis, świadczy o kreowaniu nowej jakości przestrzeni publicznej i wpisaniu się we współzawodnictwo jakością oferty kulturalnej i rozrywkowej.

W przestrzeń publiczną polskich miast na stałe wpisały się centra handlowo-rozrywkowe⁸, których lokalizacja wyznacza nowe rdzenie przestrzeni publicznych, przejmujących funkcje tradycyjnej przestrzeni Starego Miasta. Powstające centra handlowe (w strefie „przekształceń” oraz na obrzeżach) nie tylko zmieniły kierunki ciężenia i potoki ruchu w mieście, omijając centrum miasta, ale nade wszystko na trwałe

zmieniły wzory spędzania wolnego czasu wśród mieszkańców Torunia. Jak zauważa Gachowski [1] społeczności zamieszkujące miasta dość wyraźnie odwracają się od jego centrum, które przegrywa w konkurencji z nowymi elementami w strukturze funkcjonalnej – podmiejskimi centrami handlowo-usługowymi. Są to miejsca łatwiejsze w odbiorze, mniej złożone i niejednoznaczne, a zainteresowanie nimi jest wynikiem pauperyzacji i skupiania się mieszkańców na potrzebach bardziej podstawowych. Jest to nowy rodzaj przestrzeni publicznej jako substytut tkanki miejskiej.

Przestrzeń publiczną Torunia należy również rozważyć w kontekście dychotomii układu miejskiego wynikającej z nierównomiernego rozwoju miasta po obu stronach Wisły. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest pozostawanie lewobrzeżnej części miasta w cieniu prawobrzeżnego Torunia. Niepokój budzi brak wyraźnej przestrzeni publicznej w postaci celowo kreowanych miejsc i obiektów, co pozostaje ze szkodą dla jakości życia lokalnej społeczności: Podgórze, Rudaka, Stawek. Jest to tym bardziej zastanawiające, że na tym obszarze istnieją duże możliwości wynikające z walorów przyrodniczych.

4. Zakończenie

Współczesne przemiany zachodzące w przestrzeni miasta obejmują w równym stopniu wszystkie jej wymiary. Jednym z nich jest dynamicznie zmieniająca się przestrzeń publiczna rozumiana jako wspólne dobro społeczne. Niestety, według Lorenza [4], tworzenie atrakcyjnych współczesnych przestrzeni publicznych jest kosztownym zadaniem i trudnym do realizacji przez władze publiczne. Dlatego też zadanie to przejmują nowi aktorzy, prywatne korporacje, dążące przy tej okazji do realizacji własnych celów. Z całą pewnością wysoka jakość przestrzeni powinna stanowić istotne ogniwo w budowaniu bardziej atrakcyjnych i głębszych relacji mieszkańców z ich miejskim środowiskiem. Jednocześnie w kontekście całego miasta przestrzeń publiczna powinna być elementem miejskiej narracji.

Przypisy

- ¹ Pod pojęciem obszaru przestrzeni publicznej należy rozumieć obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.
- ² Obszary uporządkowane według jednostek ustaleń Studium to: Stare Miasto – rynki Starego i Nowego Miasta, bulwar Filadelfijski, muzeum etnograficzne z zielenią i elementami fortyfikacji, ulica Piastowska, plac św. Katarzyny oraz plac 18 Stycznia; Bydgoskie Przedmieście – Park Miejski, ulica Bydgoska; Barbarka – osada leśna; Przedmieście Chełmińskie – plac Zwycięstwa; Podgórze – fragment ulicy z charakterystyczną zabudową dawnego miasta.
- ³ 1) tereny wyższych uczelni (w tym Campus UMK), 2) tereny parków, skwerów, zieleni, 3) cmentarzy, tereny dróg publicznych i placów.
- ⁴ 1) dworce kolejowe Toruń Wschodni, Toruń Miasto i Toruń Główny, 2) kina, teatry, muzea, biblioteki, 3) obiekty kultury religijnej, 4) obiekty służby zdrowia (szpitale, przychodnie), 5) obiekty oświaty (zarówno publiczne jak i placówki niepubliczne), 6) obiekty sportu (w tym Tor-Tor, boiska sportowe, pływalnie i kąpielisko „Wodnik”, hale i sale gimnastyczne), 7) obiekty administracji (szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego).
- ⁵ Podział na jednostki nawiązuje do historycznie ukształtowanej przestrzeni Torunia, oparty jest na kryteriach merytorycznych oraz historycznych i uwzględnia tradycyjne zróżnicowanie miasta powstałe w efekcie wielu przeobrażeń (granice między jednostkami wyznaczają ciągi komunikacyjne).
- ⁶ Osiedle Sztuk Pięknych stanowi dobry przykład takiego kreowania przestrzeni, które czyni ją odmienną na tle innych. Projekt został opracowany przez najlepszych architektów w kraju, a także we współpracy z kadrą naukową UMK. Dla studentów Wydziału Sztuk Pięknych UMK przewidziano możliwość ekspozycji najlepszych prac plastycznych w punktach handlowych i reklamowych.
- ⁷ Ma to być obiekt kultury, enklawa zieleni oraz architektoniczny element krajobrazu wkomponowany w Starówkę, atrakcyjny i widoczny z dalszej perspektywy. Plac przed filharmonią pomyślany jest jako wariantywny „salon Torunia”, który miałby pełnić funkcje pomocnicze i uzupełniające względem Starego Rynku.
- ⁸ Co prawda w Studium nie uwzględniono centrów handlowych, uznano, że należy ująć je w tym opracowaniu.

1. Introduction

The consequence of the interdisciplinary discourse concerning a public space is the variety of its interpretation. Taking into consideration a geographical interpretation, urban space is the sum of partial spaces which are different. However, because of close relations, they create one organism. It may be considered in three basic dimensions: morphological, demographical-social, and functional. They are components of the city structure which are in a definite cause and effect relationship [5]. In this context, the public space, as one kind of the urban space, can also have three interpretations. Morphologically, it is created by spatially defined spaces such as squares, and streets. Socially, it is a cultural area with many values. Functionally, there are places for meetings, gatherings, recreation, and the free expression of ideas.

In other words, the public space means a common and open for general use area in the form of the configuration of streets, squares, parks, stadiums, recreation fields whose borders are situated out of a flat and a house. This space is the place of a contact for representatives of different social groups. It can introduce various contradictions and conflicts. Above all, it is an important area from the point of view of the city identity and at the same time, the identification of citizens with the place.

2. Study assumptions

The subject of the study is the public space of Toruń. Its goal is the identification of this space category in the city structure together with its changes which are the evidence of the neverending process of the city development. In the study, there is the analysis of the chosen areas suggested in The Study of Conditions and Directions of Spatial Management for Toruń city, according to the definition from the Act from 27 March 2007¹. The areas of the public space suggested in The Study are classified to three categories: areas with a special meaning for the identity of the city and its citizens², open for a general use and public areas with a substantial meaning for the functional-space structure of the city³, and public activity areas⁴. The analysis has taken place in relation to the organisation of the urban space in which according to Sagan [6] three zones can be distinguished:

- the central zone which is the medieval heart of the city,
- the transformation zone to a large degree covering areas of old outskirts,
- the new housing estates zone,
- and the outskirts zone with multifunctional character: industrial-storage, recreational, agricultural, and residential.

3. The organisation of the urban space in relation to public space areas

Proposed above classification of public space areas in Toruń has evaluative and hierarchical character. The areas in the frame of the first category have the most important meaning for Toruń. They are called identifying cards and visiting cards of the city. On the one hand, these are places with historical meaning, on the other hand places for rest and recreation with great natural values. Historical places concentrate first of all in the centre, and places for rest and recreation are in the neighbourhood of it. Moreover, they are situated within the borders of a few units defined by the Study⁵ such as: The Old City, The Bydgoskie Outskirts, The Chełmińskie Outskirts, Barbarka, and Podgórz, which raises the importance of these places because of the prestigious character of their localization.

From among all suggested areas of the public space which are important from the point of view of the local society, the unit of The Old and New Town has a special character. It is extremely dynamically changing space with over local meaning first of all because of historical and functional conditions. Functional changes of this place have various character and are based on complementing traditional

functions (commercial, administrative, religious) with functions which must be situated in the central area (financial, management, representational, touristic) [3]. It should be noticed that although the area is one of the space archetype organising and ordering the space in the structural, functional and symbolic respect because of rebuilding and development of the city, and because of the creation of new places and areas which take over the functions which up to now have belonged to the centre. As the result, the centre can be split or shifted. It may even be difficult to define [2]. This phenomena in the context of the centre as the public space is disadvantageous.

The meaning of green public spaces is also worth to mention. These are Barbarka and City Park. City Park together with green areas of riparian greenery around The Dead Vistula River with arranged paths, impressive trees, and objects of a small architecture is the place for relax, everyday and weekend walks not only for citizens from the Bydgoskie Outskirts. However, Barbarka forest settlement with its characteristic buildings of historical-cultural values, and organised places to rest, situated on the inner-forest clearing is the place for meetings which is more and more often visited by the citizens even from the furthest situated parts of the city. These areas have their documentation in the form of management plans, which in the obvious way reinforces their position in the functional-spatial structure of Toruń.

From the point of view of the local society important public space areas which belong to the second category, are distributed in the space of the whole city. These areas are stable elements of the urban landscape, and their changings have mainly qualitative character. Functional-spatial developments and changes are in favour of the creation of new areas of this type. This phenomenon is very clear in the transformation zone, which has a very specific character in Toruń. Firstly, its basic part is created by old outskirts of the city. Secondly, up to now investments in the area prove its multifunctionality which is good for functional changes by function succession. This zone has characteristic conditions for the development of residential areas (new housing estates, revitalization by replacing old buildings with new ones, refilling blocks of flats with so called plombs). The living space is completed by new areas of the public space such as squares, playing fields, new streets, and paths which are favourable for the integration of citizens and which raise the quality of their lives. The example of the flat investment in the place of the old army barracks is The Fine Arts Housing Estate⁶. Localization of the prestigious housing estate, according to the plans of the building company, situated within the borders of not less prestigious part of the city, is the example of the efficient strives for gaining the area by giving it a new quality by activities leading to the "revival" of the place. It is interesting that the academic society of The Fine Arts Department of The Nicolaus Copernicus University will be co-authors of the open space thanks to the agreement signed by the investor and the university. "Taking into consideration the special role of the young generation in the creation of the image of the surrounding world, the main pressure will be put on conducting the mentor supervision over artistic vision of The Housing Estate by the Fine Arts Department. The Fine Arts Housing Estate will be the stable monument of the co-operation."

According to the settlements of The Study, the third category of the public space covers objects of the public utility situated in different parts of the city, because their localization depends first of all on the functional structure of the city. However, it is worth to mention about objects which create a new cultural and entertainment quality based on already worked out models (Cinema City) and about created brand new undertakings such as The Centre of Modern Art and a planned cultural-musical centre with a congressional function⁷. The object is to be similar to rubble and is supposed to be built in Jordanki, in the direct neighbourhood of The Old Town objects. The choice of the Spanish architects' concept from The Menia Arquitectos Office with Fernando Martin Menis as its head, proves the creation of the new quality of the public space, and starts the co-operation with the quality of cultural and entertainment offer.

In the public space of Polish cities trade-entertainment centres gained their own position⁸. Their localization marks out new cores of the public space covering the function of the traditional Old Town space. New commercial centres (in the transformation zone and on the border of the city) not only shifted the directions of traffic in the city passing round the city centre, but first of all permanently changed the traditions of spending spare time of citizens in Toruń. From Gachowski's [1] point of view, city society quite clearly turn away from its centre which loses in competition with elements in the functional structure - outskirt commercial-service centres. They are easier to experience, less complex, and

ambiguous. The interest in them is the result of depauperación and focusing the citizens on more fundamental needs.

Toruń public space should also be considered in the context of the dichotomy of the urban construction which is the result of non-uniform development of the city on both sides of the Vistula River. The consequence of the situation is leaving the left-bank part of the city in the shadow of the right-bank Toruń. It is disturbing that there is the lack of the clear public space in the form of intentionally created places and objects which is a disadvantage for the life quality of the local society of Podgórze, Rudak, Stawki. It is even more interesting because of the fact that in this area there are great opportunities created by natural values.

4. Conclusions

Present changes which take place in cities cover to the same extend all dimensions of the urban space. One of them is the dynamically changing public space understood as common public welfare. Unfortunately, according to Lorens [4], creation of the modern attractive public space is a very expensive task, and it is difficult to realize for public authorities. This is why this task is taken over by new actors, private corporations which point towards the realization of their own goals. It is certain that the high quality of the space should be the essential fact creating more attractive and deeper relations of citizens with their urban environment. At the same time, in the context of the whole city, the public space should be the element of the urban narration.

Endnotes

- ¹ The notion of a public space area should be understood as the area of a special meaning for satisfaction of citizens' needs, the improvement of the quality of their lives. It also promotes the establishment of social contacts because of its location and functional-space localization defined in the study of conditions and directions of spatial management for the commune.
- ² Areas ordered according to the units of The Study. The Old Town – the Old and New Town Markets, Philadelphia Boulevard, the Ethnographical museum with green nature and elements of the fortification, Piastowska Street, St Katarzyna Square, 18 January Square, The Bydgoskie Outskirts – the city park, Bydgoska street; Barbarka – a forest settlement; The Chełmińskie outskirts – Victory Square; Podgórz – the part of the street with characteristic buildings of the city from the past.
- ³ 1. The areas of higher education buildings (within them NCU "campus"), 2. the area of parks, squares, lawns, 3. cemeteries, the area of public roads and squares.
- ⁴ 1. Eastern Toruń, Toruń City and Toruń Central railway stations, 2. cinemas, theatres, museums, libraries, 3. objects of the religious cult, 4. objects of the welfare state (hospitals, health centres), 5. educational objects (both public and private), 6. sports objects (among others Tor-Tor, sportfields, swimmingpools and "Wodnik" watering place, gymnastic halls), 7. administrative objects (Voivodeship, District, and Commune level).
- ⁵ The division into units refers to historically created space of Toruń. It is based on substantial and historical criteria. It takes into consideration traditional diversity of the city emerged as a result of many transformations (boundaries among units defining communicational routes).
- ⁶ The Fine Arts Housing Estate is a good example of such a creation of the space which makes it different on the background of other places. This project has been worked out by the best architects in the country in co-operation with the scientific staff of the Nicolaus Copernicus University. Students of The Fine Arts Department, NCU will be able to exhibit their artistic works in shops and advertising points of the estate.
- ⁷ These are to be a cultural object, the enclave of greenery, and the architectural element of the landscape situated in The Old Town, attractive with further perspectives. The square in front of the concert hall is thought to be the new "living-room" of Toruń, which would have a supplementary and complementary function for The Old Town.
- ⁸ Although the Study does not mention commercial centres, it has been considered that they should be mentioned in the paper.

Literatura/References

- [1] Gachowski M., *Kwestia celowości istnienia centrum miasta w warunkach transformacji społeczno-urbanistycznej*, [w:] *Przemiany struktury przestrzennej miast w sferze funkcjonalnej i społecznej*, red. J. Słodczyk, Wyd. Uniwersytet Opolski, Opole 2004.
- [2] Jałowiecki B., Szczepański M., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej, wykłady z socjologii*, Wydawnictwo Scholar, 2006.
- [3] Jaroszevska-Brudnicka R., *Ewolucja funkcji usługowej w obrębie historycznego centrum miasta. Przykład Torunia*, [w:] *Mechanizmy i uwarunkowania budowania konkurencyjności miast*, red. J. Słodczyk, E. Szafrańek, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.
- [4] Lorens P., 2006, *Prywatyzacja przestrzeni publicznej Miasta*, Wyd. Politechniki Gdańskiej.
- [5] Maik W., *Podstawy geografii miast*, Wyd. UMK, Toruń 1992.
- [6] Sagan I., *Miasto. Scena konfliktów i współpracy*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000.